

УДК 343.9

Наталія Григорівна МАСЛОВА,

кандидат юридичних наук,

здобувач кафедри кримінального права та кримінології

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРО РОЛЬ І ЗМІСТ ІДЕОЛОГІЧНОЇ СКЛАДОВОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНОМУ РАДИКАЛІЗМУ В УКРАЇНІ

Радикалізм одночасно це і діяльність, і спосіб мислення. Кримінальний радикалізм і такі його крайні форми як екстремізм та тероризм загрожують базовим засадам існування людини і суспільства. Вони призводять до збільшення конфліктності між різними національними і соціальними групами. Його суспільна небезпечність полягає і в тому, що він здатний набувати різноманітних форм, маскуватися під патріотичні рухи, змінюватися в залежності від соціальних умов, адаптуватися до змін політичного ладу, ідеології тощо.

Стратегія протидії кримінальному радикалізму повинна включати наступні складові: 1) ідеологічна (світоглядна) складова, в основі якої повинно бути покладена система сучасних поглядів на проблему існування і протидії кримінальному радикалізму; 2) орієнтуюча складова, яка визначає основні цілі і напрямки превентивної діяльності суб'єктів запобігання; 3) очікувані результати, які характеризують поступове, планомірне досягнення мети по можливості знизити рівень і стан кримінальних радикальних проявів в нашому суспільстві.

Ідеологічна (світоглядна) складова стратегії протидії кримінальному радикалізму, на наш погляд, повинна мати ліберально-гуманістичний напрямок. В його основі повинен лежати принцип ненасильства. Його складові розроблені відомим світовим просвітителем Мартином Лютером Кінгом. Він виділив шість складових принципу ненасильства: 1) ненасильство є методом боротьби, який як і любий метод вимагає мужності і усталених переконань в правоті цього методу; 2) у цій боротьбі неможна принижувати противника і бачити кінцеву мету боротьби не в перемозі над опонентом, а в побудові гідного суспільства; 3) ненасильством слід боротися зі злом, а не з тими, хто вільно або мимоволі став його жертвою, боротьба повинна бути спрямована проти сил зла, а не проти конкретних людей, які його вчиняють; 4) той, хто став на шлях ненасильства має бути готовим прийняти страждання і не

повинен прагнути відповісти ударом на удар; 5) духовне і фізичне насильство є неприпустимими, слід пригнічувати в собі ненависть до інших, бо вона є одним з джерел насильства; 6) справедливість є вселенською засадою, яка міститься у світовому порядку і не важливо уявляють чи ні люди цей порядок, виходячи з релігійних або природно-наукових бачень; головне – відчувати, що сприяючи справедливості, утверджуючи через любов і ненасильство правду, ми вирішуємо складні проблеми суспільного устрою і робимо свій внесок у гармонію всесвіту [1, с. 19].

Виходячи з цих постулат, можна визначити і загальну мету Національної стратегії запобігання кримінальному радикалізму. Такою метою повинно стати ствердження в суспільстві толерантного, ненасильницького сприйняття різних думок щодо шляхів будівництва держави і суспільства та зниження кількості конфліктів, які виникають на ґрунті політичних, національних, культурних, релігійних та інших відмінностей. Толерантність окрім того є і конституційним принципом, який лежить в основі побудови української держави. Він знаходить своє відображення у декількох конституційних нормах. Так, у ст. 24 Конституції України закріплено рівність конституційних прав і свобод громадян незалежно від політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання тощо. Також у ст. 35 Конституції проголошено право громадян на свободу світогляду і віросповідання. Зокрема, у цій статті зазначено: що це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культури і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність. Здійснення цього права може бути обмежене законом лише в інтересах охорони громадського порядку, здоров'я і моральності населення або захисту прав і свобод інших людей. Церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа – від церкви. Жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова.

Задля упередження виникнення конфліктів на ідеологічному ґрунті у ст. 15 зазначається, що жодна ідеологія не може визнаватися державою як обов'язкова». Держава визнається гарантом свободи політичної діяльності, не забороненої Конституцією і законами України. В свою чергу, ст. 39 Конституції України визначає, що громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування.

Конституцією України встановлено застереження щодо дій, які можуть спровокувати спалахи насильства, вияви радикалізму та екстремізму, що може негативно позначитися на стані національної безпеки України. Зокрема, відповідно до ст. 17, на території України забороняється створення і функціонування будь-яких збройних формувань, не передбачених законом, а ст. 37 проголошено, що політичні партії та громадські організації не можуть мати воєнізованих формувань. Свобода об'єднання в політичні партії та громадські організації, передбачена ст. 36 Основного Закону, є можливою за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей. Також у ст. 37 визначено, що утворення і діяльність політичних партій та громадських організацій, програмні цілі або дії яких спрямовані на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжтнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення, забороняються. Заборона діяльності об'єднань громадян здійснюється лише в судовому порядку. Обмеження встановлено й на проведення мирних зібрань задля необхідності запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

Досягнення мети стратегії неможливо без виконання державою і суспільством низки завдань по протидії кримінальному радикалізму. Такими завданнями є: обмеження дії криміногенних факторів та чинників самодетермінації кримінальних проявів радикалізму з метою трансформації українського суспільства до демократичних світових реалій; проведення комплексних і цілеспрямованих заходів протидії кримінальному радикалізму; забезпечення єдності дій усіх суб'єктів протидії злочинності; широке залучення до протидії кримінальному радикалізму всіх державних органів та поміркованих і толерантних представників громадянського суспільства; забезпечення пріоритетного характеру застосування запобіжних заходів, які не пов'язані з примусом, карою або іншими обмеженнями, які ґрунтуються на переконанні та громадській свідомості; надання відповідних повноважень місцевим органам влади, які є більш обізнані про стан суспільства та проблеми, які виникають на ґрунті національної, політичної, релігійної та іншої ворожнечі.

В цьому напрямку, слід урахувувати закордонний досвід. Фахівцями наголошується, що в світі спостерігається тенденція

широкого залучення громадськості до протидії злочинності. Це може бути використано і при здійсненні запобіжної діяльності кримінальному радикалізму. М. Г. Колодяжний зазначає, що головними перевагами стратегії громадського впливу на злочинність порівняно з іншими традиційними кримінально-правовими підходами є: значне заощадження коштів державного бюджету через використання безкоштовної допомоги громадян та їх об'єднань; налагодження партнерських відносин громадянського суспільства і його інститутів з органами кримінальної юстиції; підвищення довіри громадян до правоохоронних органів та держави загалом; оптимізація органів кримінального переслідування; зменшення робочого навантаження на працівників поліції завдяки використанню додаткових сил добровольців та інших категорій громадян тощо [2, с. 220]. В цьому контексті також є слушною думка Н. О. Прібиткової, яка наголошує на важливості відновлення діяльності державних інституцій по протидії расизму, ксенофобії та нетерпимості в українському суспільстві і активізацію органами державної влади діяльності по співпраці з вітчизняними та міжнародними громадськими організаціями, що здійснюють свою діяльність в цих напрямках [3, с. 78].

До основних принципів стратегії протидії кримінальному радикалізму слід відносити: принцип неперервності здійснення запобіжних заходів; пріоритетності соціального контролю та профілактичного напрямку протидії цьому явищу; принцип комплексності, який би дозволив охопити запобіжними заходами більшість криміногенних чинників; принцип науковості; принцип плановості, системності та економічної обґрунтованості; принцип демократизму, відкритості та широкої участі громадськості у запобіжній діяльності.

Саме ідеологічна складова визначає основні напрямки, за якими повинна здійснюватися запобіжна діяльність кримінальному радикалізму.

Список бібліографічних посилань

1. Кинг М. Л. Любите врагов ваших. *Вопросы философии*. 1992. № 3. С. 16–21.
2. Колодяжний М. Г. Сучасний зарубіжний досвід громадянського впливу на злочинність : монографія. Харків : Право, 2017. 252 с.
3. Прібиткова Н. О. Кримінологічні засади протидії расизму та ксенофобії як фономим для злочинності явищам в Україні. *Право і Безпека*. 2016. № 4 (63). С. 75–80.

Одержано 07.11.2019